

Asia: VN/621/2022

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi jätelain muuttamisesta

Lausunto: Hallituksen esitys laiksi jätelain muuttamisesta

32 a § Yhdyskuntajätehuollon järjestäminen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistuksen yhteydessä

Lakeuden Etappi Oy kiittää mahdollisuudesta lausua esityksestä.

Lakeuden Etappi pitää ehdotettua siirtymäaikaa ehdottoman tarpeellisena, jotta hyvinvointialueiden jätehuolto ja terveydenhuollon jätteiden terveysturvallinen käsittely voitaisiin turvata asianmukaisesti, kun hyvinvointialueiden toiminta alkaa vuoden 2023 alussa.

Hyvinvointialueet eivät ole ehtineet näin lyhyessä ajassa varautua jätehuollon kilpailuttamiseen ja pahimmillaan jätehuoltovastuun siirto tässä vaiheessa aiheuttaisi jätehuollon keskeytymisen terveyden- ja ympäristönsuojelun kannalta kriittisellä toimialalla. On hyvin tärkeää, että jätehuolto hoidetaan näissä kohteissa säännöllisesti. Hyvinvointialueen toimijat eivät ole myöskään vielä täysin tietoisia omista velvoitteistaan jätehuollon järjestämisessä, joten heille tulee antaa riittävästi aikaa jätehuollon järjestämistä vastuun haltuunottoon. Erityisesti haja-asutusalueella sijaitsevien hyvinvointialueen toimijoiden voi olla vaikea saada jätehuoltopalvelua, jolloin TSV-palvelun saamiseen liittyvään menettelyyn tulee jättää riittävästi aikaa.

Kunnalliset jäteyhtiöt ovat priorisoineet varautumissuunnitelmissaan sote-kohteiden jätehuollon toteuttamisen ensisijaiseksi kaikissa poikkeustilanteissa. Tässä jätelain muutoksessa tulee huomioida, että kunnalliset jätealan toimijat eivät pysty jatkossa huomioimaan sote-kohteiden jätehuollon tarvitsemää vastaanotto- ja käsittelykapasiteettia omissa investoinneissaan ja varautumistoimissaan. Terveydenhuollon tarvitseman jätehuollon toiminta normaali- ja poikkeustilanteissa on kriittistä, ja lainsäädännössä on, myös tämän muutoksen kohdalla, varmistuttava siitä, että tarvittava jätteiden käsittelykapasiteetti terveydenhuollon jätteille on turvattu. Tämä puoltaa myös vähintään 36 kk siirtymäaikaa, jolloin yksityisillä toimijoilla on aikaa tehdä suunnitelmat myös poikkeusolojen varalta. Hyvinvointialueiden jätehuollon tulee jatkossakin toimia kaikissa olosuhteissa.

145 a § Sidos- ja hankintayksiköitä koskevat erityiset säännökset

Lakeuden Etappi pitää välttämättömänä, että kunnallisia jätelaitoksia koskevan sidosyksiköiden ulosmyyntiraja pysytetään 10 prosenttiin hallitusohjelman kirjauksen mukaisesti. Lakeuden Etappi muistuttaa, että EU:n laajuisesti yleinen ulosmyyntiraja sidosyksiköille on hankintadirektiivin sallimat 20 prosenttia, josta poikkeavat ainoastaan Suomi ja Puola, myös jätehuollon osalta. EU:n jäsenmaissa on tunnistettu julkisten toimijoiden rajatun markkinoilla toimimisen tarpeellisuus, joka jätealalla realisoituu etenkin jätteenkäsittelykapasiteetin turvaamisella kaikissa tilanteissa ja kaiken tyyppisille jätteille, sekä kapasiteetin tehokkaana käyttönä. Pitkäjänteiset jätteenkäsittelyn investoinnit edellyttävät ennakoitavuutta ja lainsäädäntökehikon vakautta.

Lakeuden Etappi katsoo, että 10 prosentin ulosmyyntiraja on minimiraja, jolla jätteenkäsittelyjärjestelmän toimivuus kaikissa tilanteissa voidaan turvata. Ulosmyyntirajalla on suora yhteys jätteenkäsittelyjärjestelmän joustavuuteen ja sopeutuvuuteen, ja Lakeuden Etappi painottaa, että alhaisempi ulosmyyntiraja johtaisi tilanteeseen, jossa jätteenkäsittelyjärjestelmän joustavuus ja sopeutuvuus poikkeustilanteisiin ja muutoksiin käytännössä katoaisi. Lakeuden Etappi katsoo, että jätealan ulosmyyntirajan nostoa yli kymmenen prosentin on arvioitava lähitulevaisuudessa tarkemmin etenkin jätteenkäsittelykapasiteetin turvaamisen ja huoltovarmuuden näkökulmasta, joiden merkitys on viime aikoina korostunut ja konkretisoitunut.

Vaikutusten arvioinnit

32 a § Yhdyskuntajätehuollon järjestäminen sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen uudistuksen yhteydessä

Kuten Lakeuden Etappi totesi jo aiemmin lausunnossaan, tulee hyvinvointialueille jättää riittävästi aikaa ottaa jätehuolto haltuun terveyden- ja ympäristönsuojelun kannalta kriittisissä kohteissaan. Lainsäädännön muutos ei voi johtaa sellaiseen tilanteeseen, että sote-kohteiden jätehuoltoon tulee keskeytys. Lisäksi tulee vielä huomioida, että kuntien jätelaitosten jätteenkuljetussopimukset urakoitsijoiden kanssa tehdään useimmiten 3–5 vuoden ajaksi. Lakeuden Etappi noudattaa sopimuksissaan yleisimmin viiden vuoden sopimusaikaa. Hyvinvointialueiden jätehuoltovastuun siirtymiseen on ollut mahdoton varautua voimassa olevia kuljetusurakoita kilpailutettaessa. Olemassa oleviin urakoihin on investoitu kalustoa sekä rekrytoitu henkilöstöä. Kohteiden poistumisella kunnan jätehuoltovastuulta on merkitystä urakkasopimusten taloudelliselle kannattavuudelle sekä kuntayhtiöille, että kuljetusurakoitsijoille. Mahdollisista sopimussanktioista aiheutuvat kulut jäisivät kotitalousasiakkaiden maksettavaksi. Näin ollen Lakeuden Etappi pitää kohtuullisena, että sosiaali- terveyspalvelukohteissa jätehuolto jatkuisi nykyisten urakkasopimusten voimassaolon loppuun saakka.

145 a § Sidos- ja hankintayksiköitä koskevat erityiset säännökset

Esityksen vaikutustenarvioinnissa nojaututaan suurelta osin KKV:n tuottamaan selvitykseen, joka keskittyy erityisesti ulosmyyntirajan vaikutusten arviointiin kilpailuneutraliteetin näkökulmasta, mutta sen vaikutuksia jätehuoltojärjestelmän toimivuuteen, terveysturvallisuuden varmistamiseen, ympäristönsuojelun tason säilymiseen, kiertotalouden edistämiseen ja huoltovarmuuden turvaamiseen ei ole arvioitu.

Selvityksen mukaan yksistään ulosmyyntirajalla ei ole keskeistä vaikutusta kilpailuneutraliteetin toteutumiseen. Lisäksi esitetyn ulosmyyntirajan aluetason vaikutukset kilpailuneutraliteettiin mitä todennäköisimmin tulevat vaihtelevaan alueittain, riippuen muun muassa alueen yksityisen ja julkisen sektorin jätehuoltopalvelutarjonnasta, saatavilla olevasta ympäristöluvitetusta jätteenkäsittelykapasiteetista sekä jätehuoltopalveluja käyttävien yritysten koosta, tarpeista ja toimintatavoista. Näitä alueellisia vaikutuksia ei tunneta. Sidosyksiköiden ulosmyyntirajan alueellisten vaikutusten arviointi vaatisi alueittain toteutettavia lisäselvityksiä. Lakeuden Etappi katsoo tilanteen puutteelliseksi, sillä aluetason vaikutusten syvälinen ymmärtäminen on olennaista vaikutusten ymmärtämiseksi valtakunnallisella tasolla.

Lakeuden Etappi katsoo, että mikäli ulosmyyntiraja ei itsessään ole kriittinen kilpailuneutraliteetin toteutumisen kannalta, olisi tarkasteltava, mikäli esitettyä korkeampi ulosmyyntiraja edistäisi jäte- ja ympäristölainsäädännön tavoitteiden toteutumista, joita listataan jätelain 1 §:ssa: kiertotalous ja luonnonvarojen käytön kestävyys, jätteen määrän ja haitallisuuden vähentäminen, jätteistä ja jätehuollosta aiheutuvan vaaran ja haitan terveydelle ja ympäristölle ehkäiseminen, ja jätehuollon toiminnan varmistaminen. Lisäksi vaikutukset ympäristönsuojelulain 1 §:ssa lueteltujen tavoitteiden toteutuminen olisi arvioitava. Näitä näkökohtia ei Lakeuden Etappin näkemyksen mukaan ole esityksessä juurikaan käsitelty.

Lisäksi olisi erittäin toivottavaa, että vaikutusten arvioinnissa tarkasteltaisiin laajemmin myös sitä, miten eri sidosyksiköiden ulosmyyntirajat, kuten 20 % tai 10 %, vaikuttavat lyhyellä ja pitkällä aikavälillä ympäristönsuojelun tasoon poikkeustapauksetkin huomioiden, jätteenkäsittelykapasiteetin saatavuuteen sekä läheisyysperiaatteen toteutumiseen. Kiertotalouden ja kierrätyksen edistäminen on tärkeää, mutta jätehuollon, joka on yksi kriittisistä infrastruktuuripalveluista, tulee toimia häiriöittä ja ympäristöturvallisesti kaikissa tilanteissa ja koko Suomen alueella. Tämän toteutumista ei ole esityksessä arvioitu.

Lakeuden Etappi katsoo, että 5 % ulosmyyntiraja, joka tulisi voimaan, mikäli esitys jäisi toteutumatta, rajoittaisi merkittävästi kaikkien jätealan toimijoiden mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää kaikissa tilanteissa kustannustehokkaasti toimivaa jätehuoltojärjestelmää, mukaan lukien jätteenkäsittelykapasiteettia. Lisäksi tämä vaikuttaisi merkittävästi jätehuoltopalveluita tarvitsevien tahojen toimintaan palvelujen saatavuuden heikkenemisenä ja kasvavana epävarmuutena. Näistä syistä Lakeuden Etappi myös katsoo, että tällä olisi lisäksi kansantaloudellisia haittoja, johtuen esityksessä mainituista seikoista: jätelaitokset eivät muun muassa enää voisi myydä satunnaisesti vapaana olevaa jäte­käsittelykapasiteettiaan sitä tarvitseville tahoille, mukaan lukien yksityiset yritykset. Yksityisen kilpailun puute joillain alueilla aiheuttaisi jätehuollon keskittymistä pienelle toimijajoukolle, ja mielessä on myöskin pidettävä pienten jätealan yritysten tarve kunnallisten

jätelaitosten käsittelypalveluille. Tämä kasvattaisi myös alueellista epätasa-arvoisuutta jätehuollon palvelujen saatavuuden osalta. On muistettava, että toimiva jätehuolto osaltaan toteuttaa perustuslain mukaista ympäristöperusoikeutta.

Lisäksi jätealan innovaatiotoiminnassa on yhä enenevässä määrin yleistynyt uusien ratkaisujen kehittäminen kuntien jäteyhtiöiden ja yksityisten yritysten yhteistyönä. Viime vuosina onkin voimakkaasti yleistynyt toimintamalli, jossa kuntien omistama jäteyhtiö tarjoaa yksityisille yrityksille toiminta-alustan kokeilu- ja kehittämistoimintaa varten. Tällöin yrityksellä on suuren laitoksen infrastruktuuri ja muut palvelut käytettävissään, esimerkiksi jätteenkäsittelykeskuksen vastaanottopalvelut (ajoneuvojen punnitus- ja rekisteröintipalvelut). Samalla alueella voi olla useita yrityksiä kehittämässä omia ratkaisujaan, mikä on synergiamielessä hyödyllistä erityisesti alan pk-yrityksille. Tämänkaltaisen toiminnan jatkamisen kannalta ulosmyyntirajalla on suuri merkitys. Alhainen ulosmyyntiraja tekisi mahdolliseksi julkisen ja yksityisen erilaiset yhteistyömallit ja symbioosit, aiheuttaen osaltaan resurssitehottomuutta – ulosmyyntirajasta johtuen voisi syntyä nykyistä enemmän tilanteita, jossa molemmin puolin hyödyllistä yhteistyötä ei voida toteuttaa tai laajentaa johtuen ulosmyyntirajan asettamista reunaehdoista.

Lakeuden Etapin näkemyksen mukaan jätehuoltojärjestelmän toiminnan turvaamisen tärkeyttä kriittisenä toimialana ei ole kansallisella tasolla hahmotettu ja huomioitu sen vaatimalla laajuudella, ja toivoo että jätehuoltokapasiteetin ylläpito ja turvaaminen kaikissa tilanteissa nousisi mahdollisimman pian keskiöön arvioitaessa jätelainsäädäntöä sekä sen muutostarpeita.

Hautala Mirva
Lakeuden Etappi Oy